

Аюбова Е.М., к.б.н., доцент, Ганчук М.М., к.с.-г.н., доцент,
Скиба В.П., к.с.-г.н., доцент, Іванова І.Є., д.т.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ–СТУДЕНТ» ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. В статті автори аналізують один з важливих елементів дистанційного навчання в умовах сьогодення – комунікацію в системі «викладач – студент». Розглядаються основні засади та функції педагогічної комунікації, питання ефективності, самоорганізації та мотивації у взаємодії між учасниками освітнього процесу. Акцентовуються складнощі, з якими стикаються викладачі та здобувачі в процесі донесення інформації та отримання зворотного зв'язку. Які чинники сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню та використанню знань здобувачами і, навпаки, мінімалізують комунікацію та взаємообмін.

Авторами проведений огляд наукових публікацій, присвячених визначенню сучасних орієнтирів системи педагогічної комунікації, проаналізований досвід впровадження різноманітних методів та педагогічних прийомів стимуляції ефективної взаємодії, що в значній мірі забезпечує якість навчального процесу у навчальному закладі в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: педагогічна комунікація, інформаційна взаємодія, дистанційне навчання, освітній процес, мотивація здобувачів вищої освіти, якість навчання.

Постановка проблеми. Ефективна система освітнього процесу в закладах вищої освіти побудована та розвивається в тісній взаємодії з сучасними потребами ринку праці та трансформації професійного середовища. Останні сьогодні стикаються з серйозними викликами та наслідками неспровокованої російської агресії: руйнування інфраструктури, вимушене переселення та міграція населення, дефіцит робочої сили, скорочення фінансування тощо. Заклади освіти (у кооперації з іншими інституціями) адаптуються та інтенсивно впроваджують сучасні методи, методики та педагогічні прийоми, що застосовуються у дистанційному форматі.

Успішність навчання в такому форматі окрім переваг (доступність освітніх послуг в часовому та територіальному вимірах, гнучкість організації освітнього процесу) передбачає високий рівень мотивації і самоорганізації здобувачів, а також якісну підготовку викладачів до використання новітніх комп'ютерних, інтерактивних і комунікаційних технологій. В умовах цифровізації освіти ефективна комунікація в системі «викладач – студент» набуває статусу одного з ключових чинників якості навчання, його персоналізації та результативності. Разом із тим, дистанційний формат породжує низку комунікативних викликів, пов'язаних із забезпеченням зворотного зв'язку, підтриманням залученості здобувачів та формуванням навчальної спільноти, що потребує системного науково-методичного аналізу.

Формулювання цілей статті. З огляду на зазначене, метою дослідження є аналіз особливостей педагогічної комунікації в системі «викладач – студент» в умовах дистанційного навчання та визначення чинників, що забезпечують її ефективність і впливають на якість освітнього процесу. Для досягнення поставленої мети було здійснено аналіз наукових підходів до визначення сутності педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання та узагальнено її основні функції в системі «викладач – студент». У процесі дослідження розглянуто чинники, що впливають на ефективність взаємодії учасників освітнього процесу в цифровому середовищі, зокрема питання зворотного зв'язку, мотивації та організації навчальної діяльності. Проведено опитування серед здобувачів освіти з метою визначення загального рівня комунікації з викладачами в умовах дистанційного навчання, виявлення основних труднощів у дистанційній взаємодії та аналізу найбільш використовуваних засобів комунікації. На основі отриманих результатів сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення комунікаційних механізмів у дистанційному освітньому процесі як важливої умови забезпечення його якості та результативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За словником української мови, поняття «комунікація» походить від латинського *commūnicātio* («повідомлення, передача»), пов'язаного з дієсловом *commūnico* («роблю спільним; повідомляю; з'єдную»), що є похідним від *commūnis* («спільний») [18]. В сучасній науковій літературі загалом представлено різноманітні визначення терміна «комунікація», а окремими науковцями здійснено аналіз та узагальнення основних наукових підходів до розуміння її характеристик. Зокрема, різні аспекти сутності та змісту комунікації розглядали у своїх наукових працях такі дослідники, як К. Почка,

Ю. Красильник, Г. Корчова, В. Руденко., Р. Пріма, М. Замелюк, В. Триндюк, Т. Павленко, Ю. Косенко, Н. Бутенко, В. Сергеева, О. Гомотюк, О. Шебаніна, С. Тищенко, І. Хилько, В. Крайній та інші [6; 7; 9; 12; 14; 15; 16].

Педагогічна комунікація є предметом активного наукового обговорення вітчизняних і зарубіжних дослідників. Теоретичні засади комунікативної взаємодії в освітньому процесі ґрунтовно висвітлені у базових підручниках, де визначено функції, структуру та професійні компоненти педагогічного спілкування [4; 5; 6; 9]. У своїй праці М. Лісовий разом зі співавторами [10] підкреслює, що педагогічна комунікація дає можливість викладачеві об'єднати й подати наукову інформацію як цілісну систему, виділити в ній основне, а студентам допомагає критично осмислити й засвоїти навчальний матеріал. Психолого-педагогічні аспекти взаємодії розглядаються у дослідженнях Н. Слободяник [17], Н. Волкової [5], де спілкування визначається як основа суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому процесі. У праці В. Сергеевої [16] розглядається питання взаємодії педагогів та учнів в ракурсі проблеми спілкування. Авторка зазначає, що педагог виступає не лише транслятором знань, а й фасилітатором, який спрямовує міжособистісне спілкування на досягнення спільних виховних та освітніх цілей. Окремі автори акцентують увагу на значенні зворотного зв'язку як основного механізму забезпечення результативності навчання. Підкреслюється роль емоційного компоненту спілкування у формуванні довіри та психологічного комфорту в освітньому середовищі [14; 19; 20].

Методологічні основи комунікації в освіті, зокрема використання активних методів навчання, як проектування, моделювання професійних ситуацій, ігри, проведення «круглих столів», детально розглянуті у праці О. Башкір [2]. Автор робить висновки, що використання активних й інтерактивних методів навчання сприяє активізації ефективної взаємодії та формуванню в них навичок роботи в команді, ефективному засвоєнню навчального матеріалу.

Цифрова трансформація освіти – це окремий напрям наукових пошуків. Зокрема, у працях І. Потюк [13] проаналізовано впровадження цифрових технологій в офлайн- та онлайн-форматах навчання, що дозволяє визначити їх вплив на якість педагогічної взаємодії. Більш детально теоретичні аспекти дистанційного та змішаного навчання розкрито у дослідженнях Г. Корчової [8], у яких наголошується на необхідності чіткої організації комунікації у віртуальному середовищі як умови ефективності освітнього процесу.

Таким чином, огляд наукових джерел підтверджує актуальність дослідження педагогічної комунікації як важливого чинника освітнього процесу, що забезпечує його ефективність і якість, особливо в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу досліджень. У сучасному світі, де інформація відіграє значну роль, якісний та ефективний комунікативний процес стає необхідним у взаємодії між людьми. В системі «викладач – студент» ефективна комунікація є вагомим професійним інструментом педагогічної діяльності і під час дистанційного навчання виконує інформаційну, організаційну, мотиваційну, контролюючу та емоційно-підтримувальну функції [4].

По-перше, ефективна комунікація це встановлення психоемоційної взаємодії, створення комфортного психологічного середовища, підтримання взаємної довіри, подолання фізичної дистанції та ізоляції учасників освітнього процесу. Синхронна передача інформації за допомогою відеоконференцій, вебінарів, індивідуальних консультацій створює у здобувачів ефект присутності та приналежності до групи [14]. Асинхронні інструменти комунікації (групові чати, форуми, електронні пошти, освітні портали) стимулюють між учасниками навчання обмін думками, взаємодопомогу та самоорганізацію (рис.1).

Рис. 1. Особливості синхронної та асинхронної комунікації в освітньому процесі (сформовано авторами на основі джерела [14]).

По-друге, ефективна комунікація – це про структурування освітнього процесу: викладач дає студентові чіткі та зрозумілі завдання, описує алгоритм їх виконання та встановлює зрозумілі правила здачі виконаних

робіт. Контрольна функція забезпечує моніторинг навчальних досягнень та коригування процесу навчання. Викладач використовує різноманітні тести із автоматичною перевіркою, онлайн-опитування для діагностики рівня засвоєння матеріалу та регулярні проміжні завдання [2].

По-третє, це стимулювання мотивації, забезпечення залученості студентів і налагодження ефективного зворотного зв'язку [16]. І роль викладача в цьому процесі надважлива. Його професійна діяльність пов'язана зі вмінням організувати ефективну комунікацію, пробуджувати й стимулювати активність здобувача освіти, особливо під час дистанційного навчання, оперативно орієнтуватися та швидко приймати рішення в залежності від ситуації в групі.

За умов дистанційного навчання в системі «викладач – студент» обидві ролі зазнають кардинальних змін. Викладач повинен не лише розробляти зміст навчальної дисципліни та впроваджувати курс на тій чи іншій освітній платформі, але й спрямовувати свою діяльність на системну підтримку здобувачів освіти [2; 14]. Завданням педагога в дистанційному форматі є створення умов для набуття здобувачем максимум автономії, щоб він уникав відчуття ізоляції. Досягнення цієї мети передбачає цілеспрямовану підтримку навчальної мотивації та активної участі здобувачів у взаємодії. Водночас трансформується і роль здобувача: він повинен уміти визначати свої освітні потреби та впливати на них шляхом вибору навчальних компонентів, розвивати своє критичне мислення і брати на себе відповідальність за певні аспекти свого навчання, такі як: організація розкладу навчання та темп роботи [17]. Разом із тим, здобувач освіти і далі перебуває в ізоляцію, не маючи очних стосунків з викладачами. Тому ефективна комунікація (віртуальна присутність викладача) в системі «викладач – студент» націлена на подолання фізичної дистанції та ізоляції учасників освітнього процесу, як наслідок збільшення навчальної мотивації.

Відсутність мотивації до навчання призводить до зниження активності, яке посилюється з огляду на психоемоційний стан сучасних здобувачів, зокрема, в умовах війни. Наш аналіз зародження та збереження ефективної навчальної мотивації у здобувачів [1] свідчить про потребу у частині студентів професійної психологічної підтримки, яка включатиме індивідуальні психологічні консультації, роботу в групах, тренінги з відновлення мотивації до навчання, проведення лекцій, майстер-класів, семінарів та тематичних зустрічей. Всі ці прийоми включають ефективну комунікацію.

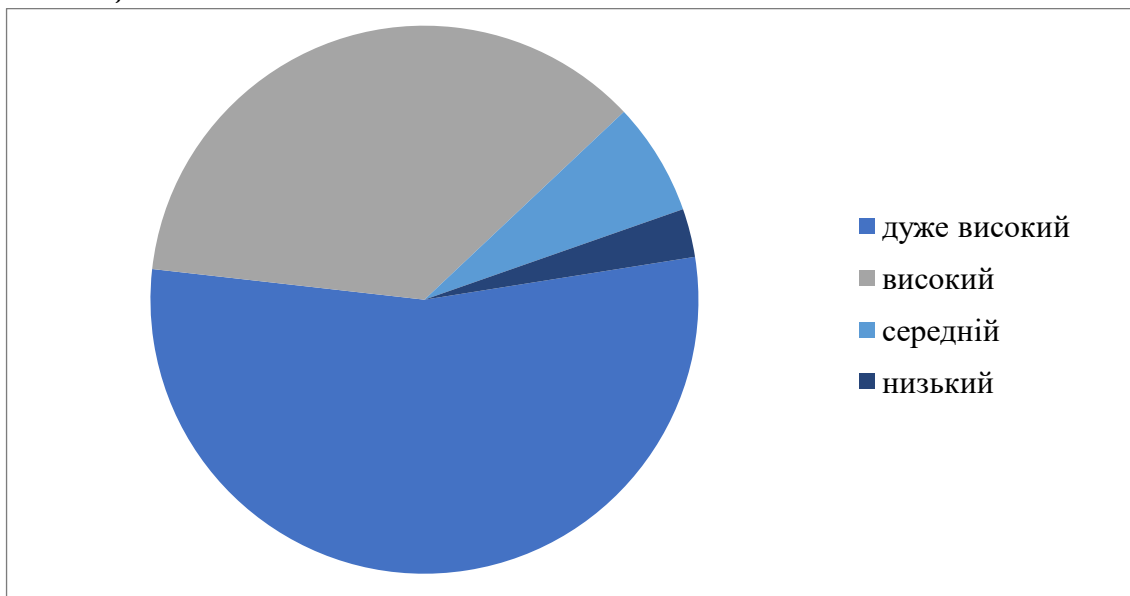
Поруч з трансформацією особистісних і професійних якостей учасників дистанційної освіти відбувається їх адаптація до цифрового середовища. З'являється необхідність в професійних знаннях цифрових технологій та інноваційних засобів навчання для ефективного опрацювання інформації та її подальшого застосування, що робить процес навчання не лише цікавим та інтерактивним, але й мобільним, диференційованим та індивідуальним [13]. Цифрові інструменти комунікації, які найчастіше використовуються в дистанційному освітньому процесі, можуть включати широкий спектр технічних засобів навчання та електронних інструментів, забезпечуючи проведення занять, систематизацію навчальних матеріалів, а також активізуючи роботу здобувачів освіти та оперативний обмін інформацією (рис. 2).

Рис. 2. Основні цифрові інструменти комунікації в дистанційному освітньому процесі (сформовано авторами на основі джерела [13])

Для визначення загального рівня комунікації і виявлення чинників, що забезпечують ефективність та впливають на якість освітнього процесу в системі «викладач – студент» ми провели опитування серед здобувачів освіти. В анкетуванні взяли участь 104 здобувача двох рівнів освіти, які навчаються на різних спеціальностях та різних курсах факультету агротехнологій та екології. Респондентам було запропоновано відповісти на 6 питань з можливістю обрати декілька варіантів відповіді.

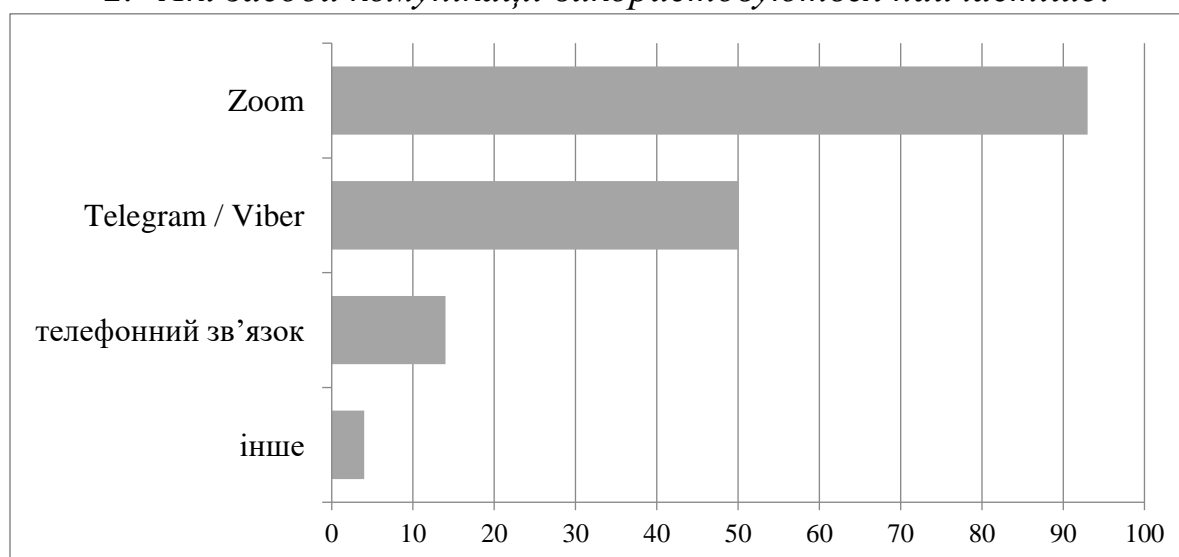
1. Як Ви оцінюєте загальний рівень комунікації з викладачами під час дистанційного навчання?

Рис. 3. Результати опитування щодо оцінки загального рівня комунікації з викладачами під час дистанційного навчання

Виходячи з результатів анкетування більшість респондентів оцінили рівень комунікації як дуже високий та високий, що свідчить про достатньо ефективну взаємодію між учасниками освітнього процесу. В умовах дистанційного навчання така комунікація супроводжує студента не тільки в Невелика частка студентів визначила рівень комунікації як середній або низький, що може бути пов'язано з окремими труднощами у своєчасному отриманні зворотного зв'язку, технічними проблемами або недостатньою активністю учасників комунікації.

2. Які засоби комунікації використовуються найчастіше?

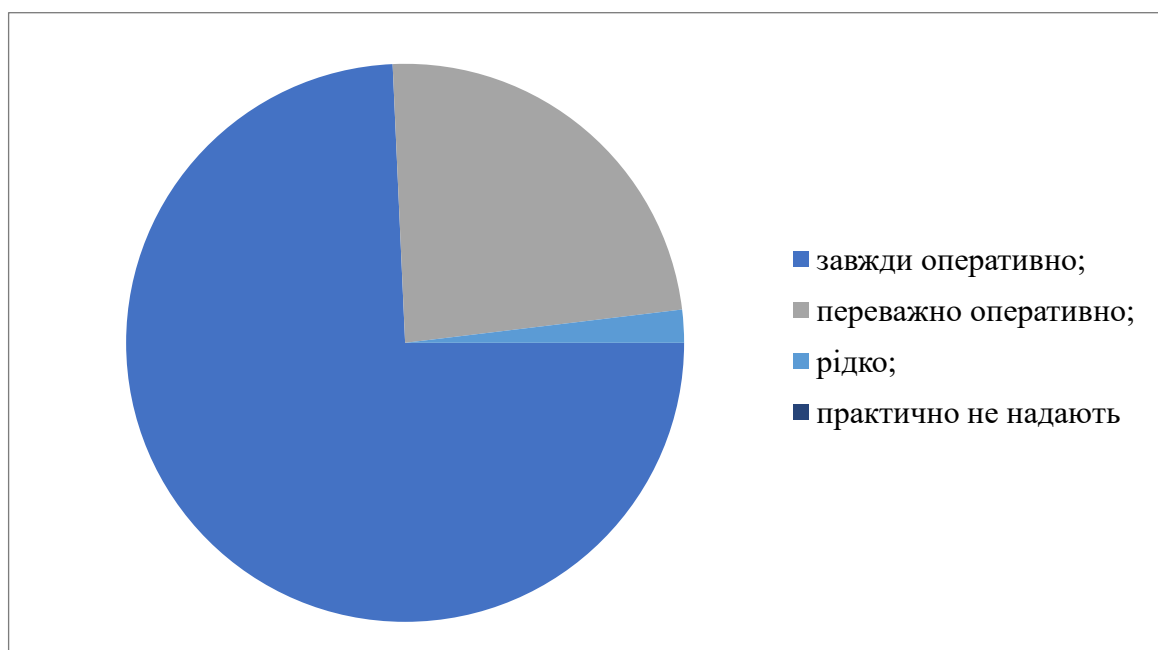

Рис. 4. Результати опитування щодо засобів комунікації, які найчастіше використовуються під час дистанційного навчання

Найбільш поширеним інструментом взаємодії між викладачами та студентами є платформа Zoom, що свідчить про активне використання синхронної комунікації для проведення онлайн-занять, консультацій та обговорень. Значна частина респондентів також відзначила використання месенджерів Telegram та Viber, які забезпечують оперативний обмін інформацією та швидкий зворотний зв'язок. Телефонний зв'язок та інші засоби комунікації використовуються значно рідше, що пояснюється перевагами сучасних цифрових платформ у забезпеченні інтерактивності та доступності освітнього процесу.

3. Чи достатньо оперативно викладачі надають зворотний зв'язок?

Переважає більшість респондентів зазначила, що викладачі завжди оперативно реагують на запитання, перевіряють виконані завдання та надають необхідні роз'яснення. Частина студентів оцінила швидкість зворотного зв'язку як переважно оперативну, що також свідчить про достатньо високий рівень організації комунікації в освітньому процесі. Лише незначний відсоток опитаних вказав на рідкісні випадки несвоєчасного реагування. Відповіді, які б свідчили про практичну відсутність зворотного зв'язку, майже відсутні.

Рис. 5. Результати опитування щодо оперативності надання викладачами зворотного зв'язку під час дистанційного навчання

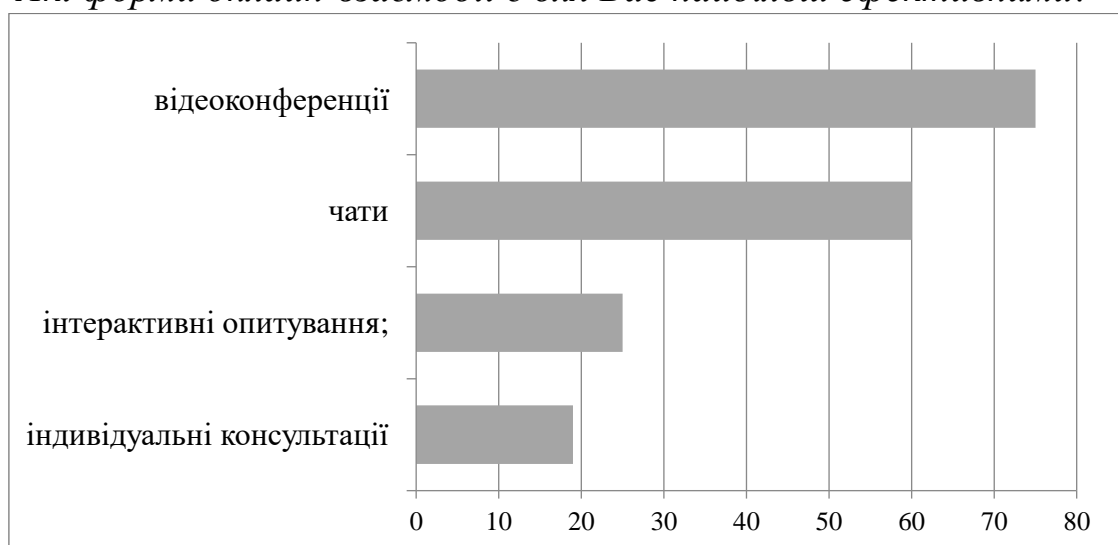
4. Які труднощі виникають у дистанційній комунікації?

Рис. 6. Результати опитування щодо труднощів, які виникають у процесі дистанційної комунікації

Найбільш поширеною проблемою респонденти визначили нестабільний інтернет-зв'язок, що суттєво ускладнює участь у синхронних онлайн-заняттях та оперативне отримання інформації. Окремі студенти відзначили перевантаження інформацією та недостатній рівень мотивації під час дистанційного навчання. Незначна частка опитаних вказала на недостатню кількість пояснень з боку викладачів і певні труднощі, пов'язані з використанням цифрових платформ. Водночас значна кількість респондентів зазначила відсутність суттєвих проблем у процесі дистанційної взаємодії, що свідчить про достатньо ефективну організацію комунікації в освітньому середовищі.

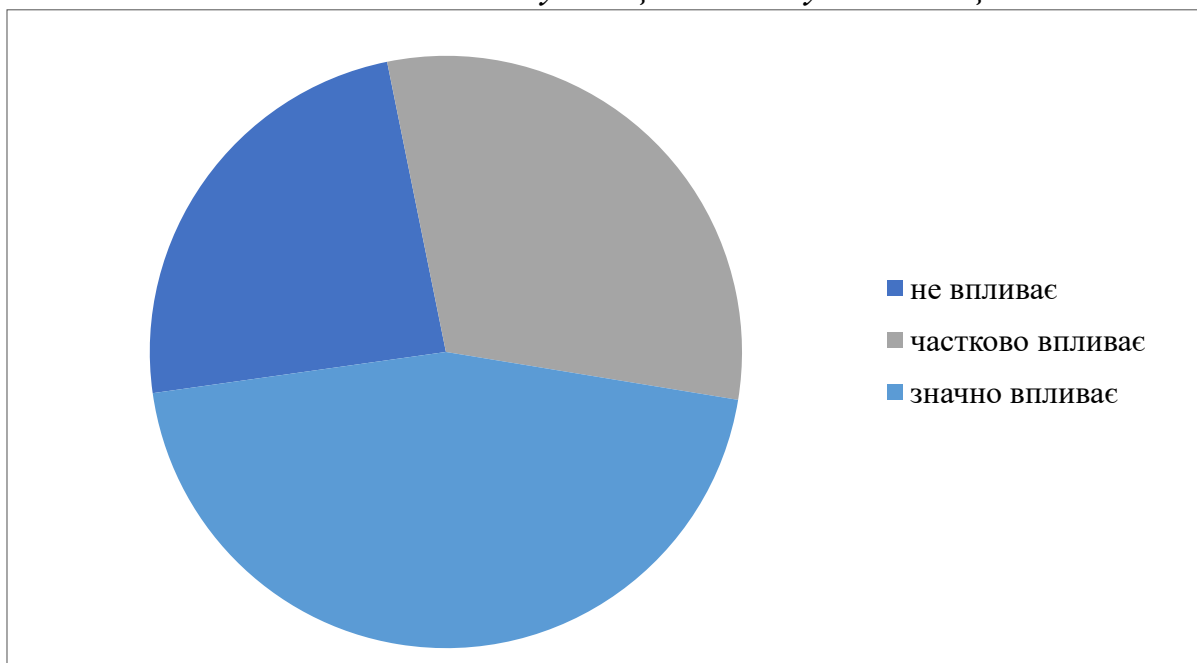
5. Які форми онлайн-взаємодії є для Вас найбільш ефективними?

Рис. 7. Результати опитування щодо найбільш ефективних форм онлайн-взаємодії в умовах дистанційного навчання

Найбільша кількість респондентів віддала перевагу відеоконференціям, що свідчить про важливість безпосереднього синхронного спілкування між викладачем і студентами під час проведення занять, консультацій та обговорень. Значна частина студентів також відзначила ефективність чатів, які забезпечують оперативний обмін інформацією та швидкий зворотний зв'язок. Інтерактивні опитування респонденти розглядають як важливий засіб активізації навчальної діяльності та підтримання залученості до освітнього процесу. Менша кількість студентів обрала індивідуальні консультації, однак цей формат залишається важливим для персоналізованої підтримки та розв'язання окремих навчальних труднощів.

6. Чи впливає якість комунікації на Вашу мотивацію до навчання?

Рис. 8. Результати опитування студентів щодо впливу якості комунікації на мотивацію до навчання в умовах дистанційної освіти

Майже половина респондентів зазначила, що якість взаємодії з викладачами значно впливає на їхню навчальну мотивацію, що підтверджує важливу роль педагогічної комунікації у забезпеченні ефективності освітнього процесу. Частина опитаних вважає, що комунікація частково впливає на рівень зацікавленості та активності під час навчання. Водночас певний відсоток студентів не пов'язує мотивацію безпосередньо з якістю комунікації.

Висновки. Педагогічна комунікація в системі «викладач – студент» є одним із ключових чинників забезпечення якості дистанційної освіти. В умовах цифровізації освітнього процесу саме ефективна взаємодія між

учасниками навчання забезпечує не лише передачу навчальної інформації, а й підтримання мотивації, активності та залученості здобувачів освіти.

Найбільш результативною є комунікація, яка поєднує синхронні та асинхронні форми взаємодії. Використання платформ для відеоконференцій, месенджерів, систем управління навчанням та інтерактивних цифрових сервісів сприяє оперативному обміну інформацією, організації зворотного зв'язку та підтриманню постійної педагогічної взаємодії.

Результати наших опитувань засвідчили, що студенти високо оцінюють роль своєчасного зворотного зв'язку, доступності викладача та можливості оперативного отримання консультацій. Водночас серед основних труднощів дистанційної комунікації респонденти визначили нестабільний інтернет-зв'язок, інформаційне перевантаження та недостатній рівень мотивації.

Для підвищення ефективності педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання рекомендується:

- поєднувати синхронні та асинхронні форми комунікації, використовуючи відеоконференції та месенджери для забезпечення постійної взаємодії між викладачем і студентами.

- забезпечувати своєчасний зворотний зв'язок, чіткість навчальних інструкцій та доступність навчально-методичних матеріалів, що сприятиме підвищенню мотивації й навчальної активності здобувачів освіти..

- активніше використовувати інтерактивні методи навчання: онлайн-опитування, дискусії, інтерактивні завдання, що сприяє підвищенню мотивації та залученості студентів.

- регулярно проводити моніторинг якості комунікації шляхом анкетування студентів для виявлення проблем і своєчасного коригування організації дистанційного навчання.

Дослідження підтвердило, що ефективність дистанційного навчання значною мірою залежить від рівня комунікативної компетентності викладача, його здатності підтримувати психологічний комфорт, організовувати інтерактивну взаємодію та створювати умови для активної участі студентів в освітньому процесі.

Література

1. Аюбова Е.М., Скиба В.П., Ганчук М.М. Особливості мотивації до навчання у здобувачів закладів вищої освіти в умовах війни. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти* : зб. наук.-метод. праць

- / Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Запоріжжя : ТДАТУ, 2025. Вип. 28. С. 34–45.
2. Башкір О.І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія*. 2018. №60. С. 33–44.
  3. Білецька М.В., Котова Л.М., Підварко Т.О. Особливості комунікації викладача та студента в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. №13(18). С. 55–67.
  4. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 383 с.
  5. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація. Київ : Академія, 2006. 256 с.
  6. Комунікації в освіті : історія, теорія, практика / за ред. О. Гомотюк. Тернопіль, 2020. 207 с.
  7. Комунікаційні технології : конспект лекцій / уклад. О.В. Шебаніна, С.І. Тищенко, І.І. Хилько, В.О. Крайній. Миколаїв : МНАУ, 2021. 70 с.
  8. Корчова Г.Л. Дистанційне та змішане навчання: теоретичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. Вип. 76. Т. 2. С. 77–80.
  9. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2011. 187 с.
  10. Лісовий М., Рисинець Т., Юкало В., Кобилянська І. Педагогічне спілкування в системі комунікативних компетентностей викладача ЗВО. *Педагогіка безпеки*. 2025. №10(1). С. 18–25.
  11. Маршицька В.В. Комунікація викладача і студента як складова успішного процесу дистанційного навчання. *Професійний розвиток фахівців в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Житомир : Житомирський державний університет ім. І. Франка, 2021. С. 237–242.
  12. Павленко Т.В. Основні психологічні підходи визначення поняття «комунікація». *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. 2016. Вип. 9. Т. IX. С. 368–376.
  13. Потюк І.Є. Використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти: офлайн та онлайн формати. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2021. Вип. 11(79). С. 219–221.
  14. Почка К.І., Красильник Ю.С., Корчова Г.Л., Руденко М.В. Комунікативні аспекти педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2025. 320 с.

15.Пріма Р.М., Замелюк М.І., Триндюк В.А. Комунікативна мобільність майбутнього педагога-вихователя : теоретичний аспект. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 191. С. 24–28.

16.Сергеєва В. Педагогічна комунікативна взаємодія в системі «учитель – учні» та її виховна цінність в умовах спільної творчої діяльності. *Педагогічний часопис Волині*. 2015. №1. С. 57–63.

17.Слободяник Н.В. Спілкування як основа психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. *Psychological Journal*. 2018. № 4(14). С. 206–216.

18. Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. Київ : Тека, 2006. 1432 с.

19.Fells R., Sheer N. *Effective Negotiation: From Research to Results*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 430 p.

20.Kabziuk N., Stepanyshena O. Harmonization of the Teacher's Relations with Students as a Guarantee of Conflict Prevention. *Innovative Technologies in Preschool Education*. 2021. №4. P. 117–121.

Aiubova E., Skyba V., Hanchuk M., Ivanova I. Communication in the «teacher-student» system as a factor of the quality of distance education

Summary. In the article, the authors analyze one of the important elements of distance learning in today's conditions – communication in the «teacher – student» system. The main principles and functions of pedagogical communication, issues of efficiency, self-organization and motivation in the interaction between participants in the educational process are considered. The difficulties that teachers and students face in the process of conveying information and receiving feedback are emphasized. What factors contribute to the successful reception, understanding, assimilation and use of knowledge by students and, conversely, minimize communication and mutual exchange.

The authors conducted a review of scientific publications devoted to determining modern guidelines for the system of pedagogical communication, analyzed the experience of implementing various methods and pedagogical techniques for stimulating effective interaction, which to a large extent ensures the quality of the educational process in an educational institution in terms of distance learning.

Keywords: pedagogical communication, information interaction, distance learning, educational process, motivation of higher education students, quality of education.